

عنوان نشست: اقتصاد مواد مخدر و هزینه‌های اجتماعی آن در ایران

شناسنامه نشست	
واحد برگزار کننده نشست:	پژوهشکده علوم اقتصادی
مسئول نشست:	دکتر شهزاد پرومند جزئی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست:	۱۳۹۷
اعضای هیئت علمی:	دکتر سهیلا پروین، دکتر مهنوش عبدالله میلانی، دکتر حمید آماده، دکتر عبدالساده نیسی، دکتر ستار پروین (اعضای هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:	سردار محمد مسعود زاهدیان (رئیس پلیس مبارزه با مواد مخدر)، دکتر حمیدرضا صرامی (مشاور دبیر کل و مدیر کل دفتر تحقیقات و آموزش ستاد مبارزه با مواد مخدر)، دکتر اکبر احمدی (کارشناس اقتصاد)
مسئله محوری نشست:	مواد مخدر - راه‌های ورود - پیشگیری - هزینه‌های تحمیلی مواد مخدر به خانواده و اجتماع
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:	سازمان برنامه و بودجه، ستاد مبارزه با مواد مخدر

چکیده مباحث طرح شده:

هم‌جواری کشور ما با افغانستان باعث افزایش دامنه تهدیدات علیه کشور ما شده است. وجود سودهای کلان در تجارت مواد مخدر، احساس ناکامی و سرخوردگی و ناامیدی از آینده در جوانان، ناآگاهی اقشار مختلف جامعه از مضرات و پیامدهای مضر مواد مخدر و آسیب‌دیدگی جامعه از عوامل گرایش به مواد مخدر در ایران است.

بیکاری، فقر، همسر آزاری، کودک‌آزاری، افزایش زنان بی‌سرپرست، فساد و فحشا، پایین آمدن سطح اقتصادی و ایجاد فاصله طبقاتی، هزینه‌های فرهنگی و اجتماعی، کاهش نشاط و افزایش افسردگی، افزایش طلاق، افزایش جرم و جنایت، کاهش امنیت در خانواده و جامعه، افزایش هزینه‌های سازمانی، اثرات مخرب اقتصادی، کاهش بهره‌وری و مسئولیت‌پذیری و ... از مشکلات مرتبط با مصرف مواد مخدر است.

توصیه‌های سیاستی:

۱. ورود مجامع علمی و دانشگاهی کشور و تهیه موضوعات تحقیقاتی و پژوهشی که در حوزه علوم اجتماعی برای مبارزه با مواد مخدر باشد، از ضروریات است. تولید دانش بومی باید در رابطه با مبارزه با مواد مخدر باشد. این نقش بزرگ و محوری دانشگاه است که باید پیوند خود با مجموعه‌های مبارزه کننده مثل ستاد مبارزه با مواد مخدر، پلیس مبارزه با مواد مخدر و سایر ترجمان‌های دیگر را محکم و منسجم و قوی کند تا بتواند از نتایج این تحقیقات در کاهش اثرات مخرب بلای اعتیاد استفاده کرد.
- سیاست پیشنهادی:** پیوند هر چه بیشتر دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی با نهادهای متولی مبارزه با مواد مخدر. این امر از طریق، پژوهش‌های علمی، تدوین پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی.
۲. امروزه مقابله برای عدم رجوع افراد به سمت مواد مخدر، خود یک نوع پیشگیری است؛ یعنی اگر از آن جلوگیری نشود، ممکن است آسیب‌های جدیدی را در پی داشته باشد؛ اما پیشگیری را نیز باید تقویت کرد.
- سیاست پیشنهادی:** شیوه‌های کاهش مصرف مواد که هدف نهایی همه کشورها در امر مبارزه با مواد مخدر است، در سه محور خلاصه می‌شود: مقابله، پیشگیری و درمان؛ بنابراین، با انجام تحقیقات اقتصادی می‌توان برآورد کرد در هر مقطع و مناسب با وضعیت موجود، کدام یک از این شیوه‌ها باید در اولویت قرار گیرد. پژوهش‌های صورت گرفته در کشورهای توسعه‌یافته نشان از کارایی شیوه پیشگیری می‌دهد. یک سوم بودجه مقابله اثربخشی سه برابر پیشگیری نسبت به مقابله دارد؛ اما این امر نمی‌تواند در همه جوامع صادق باشد. لذا، جهت اثربخشی بیشتر می‌توان از طریق سنجش‌های اقتصادی اولویت استفاده از کدامین شیوه مشخص شود.
۳. در یک خرده نظام اجتماعی، وضعیت مطلوب، انسجام، اعتماد و همبستگی اجتماعی است؛ اما اگر اعتماد و تعلق‌ها کاهش یابد. وقتی فعالیت‌های داوطلبانه کاهش می‌یابد، ما با یک برون‌داد جدیدی مواجه می‌شویم و افراد خودمحور و منفعل می‌شوند. سلب اعتماد

آن‌ها به یکدیگر باعث کاهش انسجام اجتماعی می‌شود. افراد مشارکت‌های اجتماعی خود را کاهش می‌دهند و این زمینه‌ای می‌شود برای گرایش به آسیب‌های اجتماعی از جمله اعتیاد. در یک خرده نظام اقتصادی فعال، وضعیت مطلوب این است که همه افراد دارای شغل و درآمد مشروع باشند؛ اما وقتی جامعه به دوقطبی فقرا و اغنیا گرفتار می‌شود، سبب می‌شود که جامعه با یک برون‌دادی تحت عنوان آشفتگی‌های اقتصادی مواجه شود که زمینه را برای تقویت آسیب‌های اجتماعی رقم خواهد زد. خیلی‌ها سؤال می‌کنند که چرا افراد به سمت و سوی خرید و فروش مواد مخدر می‌روند؟ وقتی خرده نظام اقتصادی کارکرد صحیح خود را ندارد، طبیعی خواهد بود که زمینه را برای خرید، فروش و حتی مصرف فراهم کند. اینجا وقتی افراد در حوزه اقتصاد، احساس ناکامی می‌کنند، کم‌کم به سمت یک رفتار پرخطر مثل اعتیاد می‌روند. خرده نظام فرهنگ هم همین‌طور است. وقتی افراد، سبک زندگی را برای قرن ۲۱ یاد نگرفته‌اند، سبک زندگی ایرانی-اسلامی را هم نمی‌دانند، به چندپارگی فرهنگی گرفتار می‌شوند. ضد ارزش‌ها، ارزش تلقی می‌شود. امروزه اگر نوجوان و جوان مصرف مواد مخدر نداشته باشد، به او می‌گویند: کلاس بالا و درجه اول نیستی و از جمع دوستان برو بیرون. به عنوان یک سبک زندگی بین آن‌ها تلقی می‌شود و سبب خواهد شد که افراد به واسطه این سبک‌های جدید زندگی که بلد نیستند و مدل‌های زندگی که یاد نگرفته‌اند، به سمت و سوی برخی از آسیب‌ها بروند و کم‌کم نافرمانی‌های مدنی و نافرمانی‌های فرهنگی شکل می‌گیرد و زمینه را برای آن‌ها رقم می‌زند. در خرده نظام سیاسی هم به همین شکل است. وقتی افراد نتوانند با مشروعیت و قدرت مشروع، پیوند خوبی برقرار کنند، اتفاقاً زمینه‌های مقاومت و لجبازی را ملاحظه می‌کنیم. یکی از عوامل گرایشی که ما در حوزه اعتیاد می‌بینیم، بحث ابراز وجود است. ابراز وجودی که بگوید: من با این چارچوب‌ها موافق نیستم و این زمینه را برای تقویت مصرف مواد فراهم می‌کند. اگر از این خرده نظام‌ها عبور کنیم، وقتی این خرده نظام‌ها خوب عمل نمی‌کنند، شرایط را برای ابعاد امنیتی، سلامت، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصاد مواد مخدر رقم می‌زند.

سیاست پیشنهادی: کاهش نابرابری‌های اجتماعی و ارتقای سطح فرهنگ جامعه.

۴. در تحقیق ملی که انجام شده، ۵۶٪ از دانشجویان آگاهی کافی از عوارض مصرف مواد مخدر ندارند. بیش از ۶۰٪ از دانش‌آموزان دبیرستانی ما از عوارض و پیامدهای مصرف مواد مطلع نیستند فقط فهمیده‌اند مواد بد است. ولی این مواد چگونه بد است؟ در چه ناحیه‌ای بد است؟ با چه نوع مصرفی بد است؟ با چقدر مصرف بد است؟ هیچ این‌ها را نمی‌دانند.

سیاست پیشنهادی: آموزش و آگاهی از مضرات مصرف مواد مخدر از دوره ابتدایی به صورت مستمر و آموزش عمومی از طریق رسانه‌های جمعی مانند صدا و سیما، شبکه‌های اجتماعی مجازی، فرهنگسراها و دیگر مراکز فرهنگی به صورت رایگان.

۵. در حوزه مبارزه با مواد مخدر ۴ نگاه می‌توانیم داشته باشیم. یک: مداخله در افغانستان. اینکه بیایم این ۳۲۳ هزار هکتار را معدوم کنیم. اصلاً آمریکا به عنوان مادر خرج توطئه - گران مواد مخدر اجازه نمی‌دهد و طالبان و القاعده که نارکوتروریسم را انجام داده‌اند و حضورشان در سوریه و عراق را از همین پول‌های کثیف و سیاه اقتصاد مواد مخدر انجام می‌دهند. پس در افغانستان خیلی نمی‌شود مداخله کرد. اگرچه اگر این مداخله در افغانستان می‌شد، بیشترین تأثیر را در کشور داشتیم و کاهش هزینه‌های ما پررنگ می‌شد. دو: مبارزه با قاچاقچیان. طبیعتاً هزینه‌های بسیار زیادی را برای پلیس هموار می‌کند و از مرز تا زندان تا اردوگاه‌ها هزینه‌های بسیار بالایی دارد؛ اما مقرون به صرفه‌ترین موضوع در حوزه اجتماعی مواد مخدر در اقتصاد، بحث پیشگیری است. تمام جهان می‌گوید در پیشگیری ۱ دلار هزینه کن، ۱۰ دلار در مقابله نگه‌دار، ۷ دلار در ماه صرفه‌جویی کن؛ یعنی ۱ دلار پیشگیری، ۱۷ دلار در درمان را کاهش خواهد داد و این بهترین سیاستی است که نظام می‌تواند اتخاذ کند. استحضار دارید که از سوی رهبر معظم انقلاب هم بحث پیشگیری از اعتیاد به عنوان اولویت اول امر اعتیاد تلقی شد و بعد سایر ارکان. معنی‌اش این نیست که بقیه ارکان باید تعطیل شود. معنایش این است که ما باید راجع به پیشگیری برای ایمن‌سازی نسل نوجوان و جوان، گام‌های جدی‌تری برداریم.

سیاست پیشنهادی: تأکید بر پیشگیری مقدم بر مقابله.

۶. چرخه درمان برای بازتوانی افراد مصرف‌کننده باید تقویت شود. چرا؟ چون اگر این‌ها درمان نشوند، هم خسارت به پیشگیری می‌زند و هم کار پلیس را سخت‌تر خواهد کرد؛ بنابراین اگر بتوانیم مداخلات پیشگیری را بالاتر ببریم، آن هزینه‌های جامعه کاهش می‌یابد، هزینه فرد کاهش می‌یابد اما اگر با آن دو وجه مقایسه کنیم می‌بینیم که خیلی به نفع ما خواهد بود و یک صرفه‌جویی کلان را برای کشور رقم می‌زند.

سیاست پیشنهادی: درمان افراد معتاد جهت جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی و در نتیجه هزینه‌های تحمیلی بر جامعه.

۷. در ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری در دفتر تحقیقات و آموزش دو کار انجام می‌شود. در پایان‌نامه تحصیلات تکمیلی هم کمک‌های مالی را انجام می‌دهیم و هم کمک‌های معنوی که اگر بخواهند در ابعاد مبارزه تحقق کنند، فضا را برای آن‌ها در جامعه و دستگاه‌های اجرایی فراهم می‌کنیم. ۲۶ اولویت پژوهشی در سایت ستاد مبارزه با مواد مخدر گذاشته‌ایم که دانشجویان می‌توانند در پایان‌نامه‌های خود استفاده کنند. اقدام این است که در بهمن‌ماه ۹۶، تمام پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی، تمام پژوهش‌هایی که در ۲۹ سال اخیر انجام شده، تمام کتاب‌هایی که در عرصه مبارزه با مواد مخدر تولید کردیم، تمام مقالاتی که در این عرصه تولید شده، همه در کتابخانه دیجیتال ستاد بارگذاری شده، هیچ رمزی هم نمی‌خواهد، پول هم نمی‌گیریم، اطلاعات به صورت FULL TEXT گذاشته شده است، بالغ بر یک میلیون رکورد اطلاعات را دوستان می‌توانند استفاده کنند.

سیاست پیشنهادی: ترغیب دانشجویان در انتخاب موضوعات پایان‌نامه‌های ارشد و دکتری در مورد موضوع مواد مخدر.

۸. در بحث سیاست‌ها هم ما سازمان‌های متعددی را برای مواد مخدر در کشور داریم. تلاش‌های زیادی هم می‌کنیم اما در عمل گویی هیچ اتفاقی نمی‌افتد. سیاست‌های چندبخشی است، مقطعی است، نامتوازن است، کوتاه‌مدت است. سیاست‌های کشور ما

به ریز فاکتورها و عوامل خطر ساز توجه نمی‌کند. من به محله هروی چند بار رفتم. دیده‌ام که مواد مصرف می‌کنند. یک کودک هم دارد فوتبال بازی می‌کند. اگر شما به داد این کودک نرسید، اگر معتاد نشود عجیب است. ما جمعیت بسیار زیادی را در معرض ریسک داریم که کشور باید آن‌ها را شناسایی کند و برای آن‌ها برنامه‌ریزی کند. عملاً ما به این‌ها بی‌توجه هستیم. پدری که معتاد است حتماً فرزندش معتاد می‌شود. اگر بخواهیم در سیاست‌گذاری پیش‌دستی کنیم، باید ریز فاکتورها را دریابیم، عوامل خطر ساز را بشناسیم. گروه‌هایی که بیشتر در معرض اعتیاد هستند به‌خصوص نوجوانان و جوانان را شناسایی کنیم. کما اینکه به مسئله پیشگیری توجه نداشتیم، در مداخله هم ناکام بودیم و کاری نکردیم. خیلی از افراد بارها و بارها می‌روند کمپ، خوب می‌شوند و باز برمی‌گردند به اعتیاد. دلیلش همان عواملی است که آن‌ها را معتاد کرده بود. دوباره آن‌ها را به چرخه اعتیاد برمی‌گرداند.

سیاست پیشنهادی: شناسایی افراد در معرض ریسک بالا و پیشگیری از اعتیاد آن‌ها به‌وسیله آموزش و ارتقای آگاهی.

۹. یکی از بحث‌هایی که در موضوع سیاست‌های مبارزه داریم، می‌خواهیم مبارزه با مواد مخدر را دولتی کنیم. ما باید این موضوع را مردمی کنیم یعنی خود مردم در سرنوشت همدیگر سهیم باشند. اشاره کردند که جامعه ما اتمیزه شده و هر کسی به فکر خودش است؛ اما سنت و دین ما می‌گوید که سرنوشت همدیگر باید برایتان مهم باشد. الان سرنوشت همسایه برای همسایه مهم نیست. مردمی کردن یعنی مشارکت مردم در همه مسائل کلی جامعه که یکی از آن‌ها اعتیاد است. فرمودند ریشه بسیاری از جرائم و آسیب‌های اجتماعی اعتیاد است. اعتیاد معلول ساختار یک جامعه معلول است. هر سال هزینه‌های بسیاری صرف مبارزه با مواد مخدر و مداخله برای مواد مخدر می‌شود. یکی دیگر از پیامدهای آن، حس اعتماد و اطمینان عمومی بین مردم و بین مردم و حاکمیت در حال از بین رفتن است. عدم برخورد قاطع و تنبیه‌های مناسب و مجازات، خود منجر به اعتیاد بیشتر می‌شود؛ یعنی اگر با قاچاقچی قاطع برخورد شود، می‌تواند در سطح کلان

فصل دوم: توصیه‌های سیاستی نشست‌ها ... ۲۰۳

اثرگذار باشد؛ اما وقتی برخوردها مقطعی و سطحی و ناکافی باشد، طبیعتاً خود زمینه‌ساز انواع آسیب‌های اجتماعی می‌شود و درنهایت یک فرد معتاد، قربانی ساختارهای یک جامعه معیوب می‌شود. نه بیمار است، نه کج‌رفتار است، نه مجرم. ما نباید اعتیاد به فضای مجازی و اعتیاد به الکل را فراموش کنیم.

سیاست پیشنهادی: جهت مبارزه با مصرف مواد مخدر و کاهش مصرف، حلقه مفقوده‌ای بین مردم و حاکمیت است. سمن‌ها (NGO) می‌توانند جای این حلقه باشند؛ بنابراین، گسترش سمن‌ها به منظور آگاهی بخشی و شناسایی افراد در معرض ریسک و مکان‌های پر خطر می‌توانند مفید واقع شوند. آنچه بیشتر در ایران مرسوم است سمن‌ها برای مداوا یا به دیگر سخن برای ترک اعتیاد ایجاد شده‌اند.